

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ

Ιστορία της Νεοελληνικής Διασποράς Έρευνα και Διδασκαλία

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Ρέθυμνο 4-6 Ιουλίου 2003

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Δαμανάκης Μιχάλης
Καρδάσης Βασίλης
Μιχελακάκη Θεοδοσία
Χουρδάκης Αντώνης

Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 2004

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ: ΜΙΧΑΛΗΣ ΔΑΜΑΝΑΚΗΣ

- Αριθμός 9 -

© Πανεπιστήμιο Κορήτης
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Εργαστήριο Διαπολιτισμικών
και Μεταναστευτικών Μελετών
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)
Πανεπιστημιούπολη Ρεθύμνου
741 00 Ρέθυμνο
Τηλέφωνο: 28310-77635, 77605
Fax: 28310- 77636
e-mail: ediamme@edc.uoc.gr
www.uoc.gr/diaspora
www.ediamme.edc.uoc.gr

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ Δ.Ε.
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
& ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)

ΠΑΙΔΕΙΑ ΟΜΟΓΕΝΩΝ

Επιστημ. Υπεύθυνος Έργου: Μιχάλης Δαμανάκης

Χρηματοδότηση: Ευρωπαϊκή Ένωση,
Υπουργείο Εθνικής Παιδείας
και Θρησκευμάτων

Φορέας παρακολούθησης: Ε.Υ.Δ. ΕΠΕΑΕΚ

Φορέας υλοποίησης: Πανεπιστήμιο Κρήτης
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και
Μεταναστευτικών Μελετών
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)

Επιμέλεια τόμου: Δαμανάκης Μιχάλης
Καρδάσης Βασίλης
Μιχελακάκη Θεοδοσία
Χουρδάκης Αντώνης

Σελιδοποίηση τόμου: Κελαϊδής Χρυσούλα

Εξώφυλλο: Θεοδοσάκης Φριξός

Επιστημονική Επιτροπή Συνεδρίου

Βρυώνης Σπύρος
Clogg Richard
Γκότοβος Αθανάσιος
Λεοντίνης Γεώργιος
Χασιώτης Ιωάννης
Χατζηωσήφ Χρήστος

Οργανωτική Επιτροπή Συνεδρίου

Δαμανάκης Μιχάλης (πρόεδρος)
Βάμβουκας Μιχάλης
Καρδάσης Βασίλης
Κωνσταντινίδης Στέφανος
Μιχόπουλος Αριστοτέλης
Τάμης Αναστάσιος
Φιλιππάκη Ειρήνη
Φωτιάδης Κων/νος
Χουρδάκης Αντώνης

Γραμματειακή Υποστήριξη Συνεδρίου

Μιχελιάκη Θεοδοσία
Μουνδριανάκη Μαρίνα
Μουσέτης Γρηγόρης
Παπαδομιχελιάκης Αντώνης
Πετράκη Κυριακή

Οικονομική Επιτροπή Συνεδρίου

Κοντογιάννη Διονυσία
Παπαλεξοπούλου Ευθυμία
Πετρουλάκη Μαρία

Χρηματοδότηση

ΥΠΕΠΘ/ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΕΠΕΑΕΚ II

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Α' ΤΟΜΟΥ

Πρόλογος των επιμελητών έκδοσης	9
Εισαγωγή στη θεματική και την οργάνωση του Συνεδρίου	11
Πρόγραμμα Συνεδρίου	15

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΚΕΝΤΡΟ ΚΑΙ ΔΙΑΣΠΟΡΑ

Νεοελληνικό κράτος και νεοελληνική διασπορά

- Δαμανάκης Μ.: Νεοελληνικό κράτος και νεοελληνική διασπορά: Θεσμικές και εκπαιδευτικοπολιτικές διαστάσεις στη μεταξύ τους σχέση	25
- Κωνσταντίνιδης Σ.: Ελληνική διασπορά και ιστορία	45
- Γκότοβος Α.: Εθνική, εθνοτική και πολιτισμική ταυτότητα: Διασπορές, διαφορές και πατρίδες	50
- Clogg R.: Some reflections on the history of the Greek Diaspora	75
- Χατζηιωσήφ Χ.: Ζητήματα ιστοριογραφίας της ελληνικής «διασποράς»	80

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ

1ος θεματικός άξονας: Ρεύματα μετανάστευσης ελληνικών πληθυσμών και εγκατάσταση στις χώρες υποδοχής (παρευξείνιες χώρες)

- Καρδάσης Β.: Εκπαίδευση στη διασπορά	87
- Ξανθοπούλου - Κυριακού Α.: Η παρουσία των Ελλήνων της Ρωσίας και της ΕΣΣΔ στην ελληνική ιστοριογραφία (19ος-20ος αι.)	93
- Φωτιάδης Κ.: Ο Ν. Καζαντζάκης και οι Έλληνες του Καυκάσου: Όταν η λογοτεχνία συναντά την ιστορία	104
- Αρατζιώνη Μ.: Ρωσική και ουκρανική ιστοριογραφία σε ζητήματα ιστορίας, γλώσσας και παραδοσιακού πολιτισμού των Ελλήνων της Βόρειας Αζοφικής (18ος-αρχές 21ου αι.)	113
- Κασκαμανίδης Γ.: Ο ελληνισμός του κυβερνείου Καρς της Ρωσίας (1878-1920). Μέτρα αποκατάστασης, διοικητική, θρησκευτική και εκπαιδευτική οργάνωση	125
- Λουκασβίλι Ν.: Το ελληνικό σχολείο του Βατούμ	135

2ος θεματικός άξονας: Κοινωνική, θρησκευτική, πολιτιστική και πολιτική οργάνωση των παροικιών

- Πυργιωτάκης Ι.: Πρώιμη διαπολιτισμικότητα στην εποχή του εθνοκεντρισμού: Η απόπειρα του Κ. Καραθεοδωρή στο ελληνικό Πανεπιστήμιο της Σμύρνης	143
- Σακρ Μ.: Ελληνική κοινότητα Αλεξάνδρειας 1850-1960: Πολιτιστική κληρονομιά	148
- Αγαθαγγελίδου Μ.: Ελληνικές παροικίες-κοινότητες της Β. Αφρικής (Λιβύης, Τυνησίας, Αλγερίας, Μαρόκου) από την ίδρυσή τους μέχρι σήμερα	153
- Κουδούνα Μ.: Κοινωνικοοικονομική, πολιτισμική, εκπαιδευτική, θρησκευτική και πολιτική οργάνωση των Ελλήνων στην πόλη της Βιέννης	158

- Ματαράγκας Β.: Ο Ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης, Ίμβρου και Τενέδου: 80 χρόνια μετά τη Συνθήκη της Λωζάννης (1923-2003)	167
- Στεργίου Α.: Ο βίος και η δράση των πολιτικών προσφύγων στο ανατολικό μπλοκ	180
- Μανδουλαρά Α.: Ελληνικές επιχειρηματικές κοινότητες στη Μεσόγειο την εποχή του κεφαλαίου: Τεργέστη, Λιβόρνο, Μασσαλία. Μια συγκριτική προσέγγιση	192
- Ιορδανίδου Δ.: Ελληνική διασπορά στην ιταλική χερσόνησο: Βενετία, Ρώμη, Αγκόνα, Νάπολη (μέσα 15ου/17ος αι.)	197
- Παπαδοπούλου Δ.: Έλληνες στο Παρίσι στα τέλη του 19ου αιώνα: Η αρχική οργάνωση μιας κοινότητας της διασποράς	207

3ος θεματικός άξονας: Οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ένταξη στις κοινωνίες υποδοχής

- Παπαδημητρίου Γ.: Η «Ελληνοαιγυπτιακή Ορθόδοξος Κοινότης Μανσούρας» γίνεται «Ελληνική»	217
- Τομαρά-Σιδέρη Μ.: Ο ελληνικός παροικιακός ευεργετισμός	227
- Τρίμη-Κύρου Κ.: «Η πόλις αυτή δεν είχε πόλις αιγυπτιακή, είχε πόλις διεθνής»: Η αλεξανδρινή παροικία απέναντι στο αιγυπτιακό κίνημα ανεξαρτησίας (1919-1922)	231
- Μαραγκούλης Μ.: Πτυχές της σύγχρονης κουλτούρας της Αιγύπτου μέσα από τις διαμεσολαβήσεις του Ευγ. Μιχαηλίδη	247
- Ραμουτσάκη Ι.: Η μέριμνα για το πνεύμα, την ψυχή και το σώμα: Η συμβολή της κατήχησης και της κοινωνικής πρόνοιας στην ελληνική παροικία της Βενετίας τον 17ο αι.	255
- Πορφυρίου Ε.: Το πολιτικό-οικονομικό κλίμα των κοινωνιών υποδοχής ως σημαντικός παράγοντας για την ίδρυση και ένταξη των ελληνικών κοινοτήτων: Μερικά παραδείγματα παροικιών στην ιταλική χερσόνησο, 1450-1700	260
- Σαμαριτάκη Ε.: Εθνογραφικό ερευνητικό πρόγραμμα παραρτήματος ΕΙΠ Οδησού. Κριμαία-περίοδος 1η: Κατεύθυνσεις, συμπεράσματα, προοπτικές	267
- Ντάλντας Ν.: Τα διαφορετικά κριτήρια ερμηνείας της ελληνόφωνης και της παρευξεινίας ορθόδοξης διασποράς, αναφορικά με τη θρησκευτική και πολιτισμική της διάρθρωση, στην Ευρώπη του 21ου αιώνα	277
- Παπαλεξοπούλου Ε.: Εξιδανίκευση του ιστορικού παρελθόντος και η συμβολή της στη δόμηση της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας: Η περίπτωση των ομογενών μαθητών από τη Γεωργία	285
- Γεωργιτισογιάννη Ε.: Η κοινωφελής δραστηριότητα των Ελλήνων της Ρουμανίας τον 19ο αιώνα: Το έργο των Κωνσταντίνου Ξενοκράτους και Γεωργίου Κυριαζή	295
- Μπενάκη Π.: Το θέατρο στον Πόντο: Οι πρώτες εκδηλώσεις θεατρικής δραστηριότητας	301
- Πίνακας Εισηγητών Συνεδρίου	311

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Β' ΤΟΜΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ

2ος θεματικός άξονας: Κοινωνική, θρησκευτική, πολιτιστική και πολιτική οργάνωση των παροικιών

- **Παπαϊωάννου Σ.:** Σύστημα κοινωνικής οργάνωσης και επικοινωνίας των κοινωνικοπολιτιστικών και οικονομικών σχέσεων των Ελλήνων μεταναστών. Το παράδειγμα της Νυρεμβέργης 11
- **Καναβάκης Μ.:** Οργάνωση και στόχοι των ελληνικών κοινοτήτων στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας 20
- **Νικολαΐδης Α.:** Η διαδικασία συγκρότησης της ελληνικής φοιτητικής κοινότητας του Μπόχουμ 34
- **Μπλιούμη Α.:** Πολιτιστική ένταξη απόδημων Ελλήνων στη Δυτική Γερμανία: Παραδείγματα από τη λογοτεχνία και το θέατρο 47
- **Μιχαλακάκη Θ.:** Από τον Σύμβουλο στον Συντονιστή Εκπαίδευσης: Οργανωτικές παράμετροι της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στο εξωτερικό 56
- **Βεντούρα Λ.:** Έλληνες μετανάστες στο μεταπολεμικό Βέλγιο: Διαδικασίες διαμόρφωσης κοινότητας και ταυτοτήτων 63
- **Διαλεκτόπουλος Θ.:** Ιστορική προσέγγιση της παρουσίας των Ελλήνων στις Κάτω Χώρες από το 1600 μέχρι την εποχή της μετανάστευσης του 1950 70
- **Κουτσοπανάγου Γ.:** Ο Τύπος της ελληνικής διασποράς και μετανάστευσης μέσα από το πρόγραμμα Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου, 1784-1996. Σκέψεις και προβληματισμοί για την προσέγγισή του ως ιστορική πηγή. 82

3ος θεματικός άξονας: Οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ένταξη στις κοινωνίες υποδοχής

- **Κιτροφέφ Α.:** Η ελληνοαμερικανική πολιτισμική ταυτότητα τη δεκαετία του 1990 89
- **Vryonis Speros Jr.:** A Microhistory of five Extended & Related Kephallonia Families in China, India, Africa, Russia, Romania and the United States 1896-2003 97
- **Chimbo P./Κωνσταντινίδης Σ.:** Η εικόνα των Ελληνοκαναδών δεύτερης γενιάς: Εκπαίδευση, απασχόληση και εισοδήματα 113
- **Μιχόπουλος Α.:** Ο ρόλος των επιφανών Ελληνοαμερικανών στην ομογένεια και στις Η.Π.Α.: Μια σύντομη ανασκόπηση 134
- **Νικολιδάκης Ν.:** Η συμβολή της Ακαδημίας Αγίου Βασιλείου στην ελληνόγλωσση εκπαίδευση των Η.Π.Α. 142
- **Καρπόζηλος Κ.:** Το πρώιμο σοσιαλιστικό κίνημα στις Η.Π.Α. και η περίπτωση της εφημερίδας «Φωνή του εργάτου» 156
- **Πισσαλίδης Β.:** Ελληνικός ομογενειακός τύπος-MME και διαπολιτισμική επικοινωνία. Η περίπτωση της Νέας Υόρκης 164
- **Theorphanous T., MP:** Greek Political Mobilisation in Australia 172
- **Τάμης Α.:** Τυπολογία ιστοριογραφίας της ελληνικής εποίκησης στην Ωκεανία και Νότια Αμερική 178
- **Αρβανίτη Ε.:** Η αυστραλιανή εκπαιδευτική πολιτική και οι μορφές εκπαιδευτικής αυτο-οργάνωσης της ελληνικής παροικίας: Το παράδειγμα των Εθνικών Σχολείων 188
- **Κεφαλληνού Ε.:** Η διδασκαλία της ελληνο-αυστραλιανής ιστορίας στο

Πανεπιστήμιο: Καινοτομία και γνώση μέσω της ελληνο-αυστραλιανής εμπειρίας	199
- Ταλιγκάρου Α.: Η ελληνική μετανάστευση του τέλους του 19ου αι. μέσα από την ελληνική λογοτεχνία. Μια μελέτη περίπτωσης	205
- Petre Ben.: Η διαχρονική παρουσία των ομογενειακών ΜΜΕ στην Αυστραλία	210
- Πετράκη Κ.: Αίγυπτος - Αυστραλία - Ν. Ζηλανδία - Ελλάδα - Ν. Ζηλανδία: Ιστορικές προεκτάσεις και κοινωνικό-ψυχολογικές διαστάσεις μιας μεταναστευτικής βιογραφίας	221
- Λουκέρης Κ.: «Αυτοκρατορικοί Έλληνες», «Μισοί-μισοί» και «Έλληνες-Ορόμο»: Τάξη, φυλή και έθνος στην ταυτότητα των Ελλήνων της Αιθιοπίας	228
- Μεταξίδης Ν.: Η ελληνική παρουσία στην Αφρική. Η περίπτωση των Ελλήνων του Καμερούν	238
- Μπαμπούνης Χ. κ.α.: Έλληνες της διασποράς στο Σουδάν. Η περίπτωση του Χαρτούμ (19ος-20ος αι.): Κοινοτική οργάνωση, ταυτότητες και συμπεριφορές	249
- Ρούσου Μ.: Ελλήνων βίοι παράλληλοι. Κυπριακός απόδημος ελληνισμός 1878 – 2003: Σύντομη ιστορική αναδρομή σε θέματα έρευνας και διδασκαλίας	262
- Τέγος Α./Παυλίδης Σ.: Η οικονομική, κοινωνική και πολιτική ένταξη των Ελλήνων και Ελληνοκυπρίων μεταναστών στη Μεγάλη Βρετανία και μια πρόταση διδασκαλίας της ιστορίας	275

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

4ος θεματικός άξονας: Η διδασκαλία της ιστορίας της νεοελληνικής διασποράς στο εθνικό κέντρο και στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της ομογένειας: Παιδαγωγικά και επιστημολογικά ζητήματα

- Λεοντίνης Γ.: Πολυπολιτισμικότητα και διδακτική της ιστορίας. Βασικές αρχές προγράμματος σπουδών	285
- Χουρδάκης Α.: Προς μια «Ιστορία τρίτου χώρου»: Ζητήματα διδασκαλίας της ιστορίας και του πολιτισμού των Ελλήνων της διασποράς	297
- Παπαδάκης Ν./Μπόκολας Β.: Εγχειρίδια ιστορίας και πολιτισμού των Ελλήνων της διασποράς: Μεθοδολογία συγγραφής διδακτικού υλικού	306
- Βούρη Σ.: Η διδασκαλία της ιστορίας στην ελληνική μειονότητα της Αλβανίας από το 1991 κ.ε.: Ιδεολογία και πολιτική	321
- Κόκκινος Γ.: Ιεροί πόλεμοι για την Ιστορία. Πολυπολιτισμικότητα, νεοσυντηρητισμός, μεταμοντερνισμός και κριτική στο μεταμοντέρνο. Το παράδειγμα των Η.Π.Α.	345
- Τραντάς Π.: Διαπολιτισμική Διδακτική της Ιστορίας: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εφαρμογές. Το ιταλικό παράδειγμα	370
- Σταματοπούλου - Βασιλάκου Χ.: Το θέατρο του ελληνισμού της διασποράς, 19ος-20ος αιώνας: Συμβολή ενός πανεπιστημιακού μαθήματος στη διδασκαλία της ιστορίας του ελληνισμού της διασποράς	377
- Αγραφιώτου Π./Ζαχόπουλος Χ.: Ελληνική υπερατλαντική μετανάστευση: Στοχοθεσία, μέθοδοι και τρόποι διδασκαλίας της	386
- Γιωτίτσας Ν.: Ιστορία της μετανάστευσης: Αναγκαιότητα και δυνατότητες μιας διδακτικής προσέγγισης	398
- Δεληγιάννη Α., Λουκά Μ.: Το μάθημα της ιστορίας και της ιστορίας της νεοελληνικής διασποράς στα ημερήσια και απογευματινά ελληνικά σχολεία της Βρετανίας	408
- Πίνακας Εισηγητών Συνεδρίου	421

